

Martin Braniš, člověk vsutku renesanční

Již tomu bude téměř rok, kdy 27. září 2013 zemřel prof. RNDr. Martin Braniš, CSc., charismatická osobnost českého akademického světa. Chtěli bychom tedy s určitým časovým odstupem připomenout jeho památku. V posledních letech se Martinův vědecký zájem zaměřoval na kvalitu ovzduší, zejména pak na vnitřní prostředí budov. Tento zájem však měl řadu přesahů do dalších oblastí přírodních i společenských věd. V průběhu pestré a plodné kariéry, „ve svých minulých životech“, jak rád říkával, se zabýval problémy z oblasti zoologie, obecné biologie, posuzováním vlivů na životní prostředí a mnoha dalšími otázkami, které by jistě naplnily několik úspěšných akademických životů.

Martin Braniš se narodil 6. ledna 1952 v Praze. Po ukončení Střední všeobecně vzdělávací školy v Praze – Libni studoval v letech 1971–76 odbornou biologii (specializace zoologie) na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zde také po ročním stipendijním pobytu nastoupil na interní aspiranturu, kterou zakončil v r. 1982 získáním titulu kandidát věd. V této době se zabýval anatomii a histologií smyslových orgánů, zejména očí a uší u savců. Soustředil se na vývoj těchto orgánů během ontogeneze a vztahem morfologie a histologie k jejich funkci. Tomuto tématu jsou také věnovány jeho první práce. Po ukončení aspirantury pracoval jako vedoucí histologické laboratoře ve Státním ústavu pro kontrolu léčiv (1982–83) a následně v letech 1983–90 působil v Ústavu experimentální medicíny tehdejší Československé akademie věd.

V r. 1991 se vrátil na Univerzitu Karlovu, kde spojil svou profesní kariéru s Ústavem pro životní prostředí. To s sebou při-

neslo významnou změnu jeho akademických zájmů. Začátkem 90. let publikoval práce týkající se procesu hodnocení dopadů na životní prostředí (EIA) nebo organizace a řízení ochrany životního prostředí a soustředil se i na množství environmentálních otázek na pomezí přírodních a společenských věd. Těmito tématy se v různých obměnách zabýval až do konce života. V 90. letech také absolvoval několik zahraničních stáží, z nichž patrně nejvýznamnější směřovala na Imperial College of Science Technology and Medicine v Londýně.

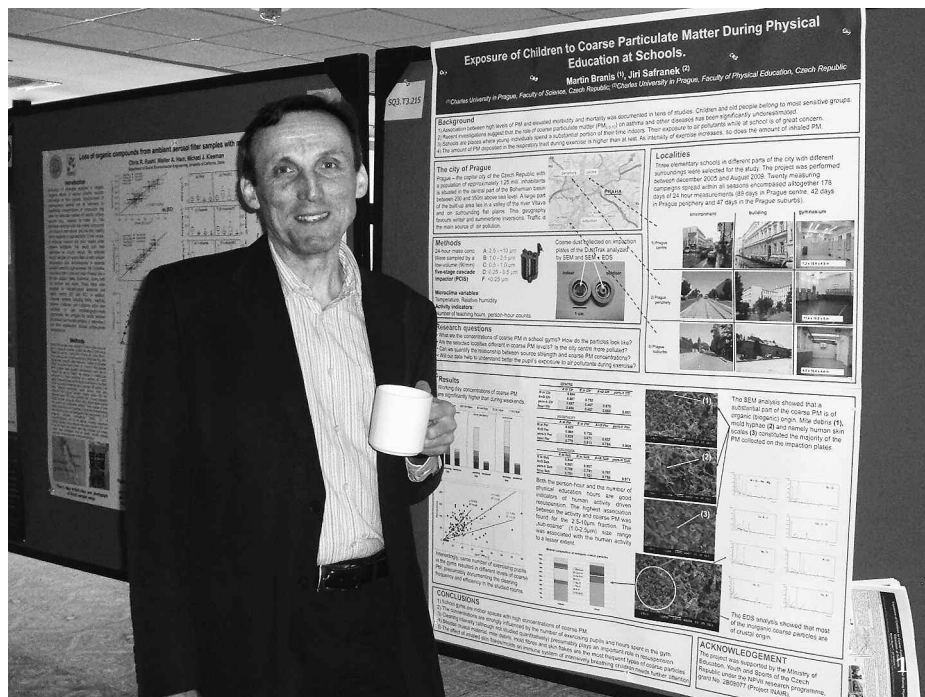
Poté zaměřil pozornost více na kvalitu ovzduší, především ve vnitřním prostředí, a na expozici lidí v rozličných mikroprostředích a při různých činnostech a na její zdravotní dopady. I zde zaujme neobyčejně pestrost sledovaných témat: expozice sportovců na olympiádě v Peking, atletů na halovém mistrovství ČR, dětí ve školních tělocvičnách, cestujících v metru nebo návštěvníků studentského klubu Mrtvá ryba v kuřácké a nekuřácké verzi. Prslou se stala jeho detailní studie sledující celoroční variabilitu kvality vnitřního ovzduší v „náhodně vybraném“ vlastním bytě pražského činžovního domu. Pamatuje si fotografii, na níž nejrůznější měřicí přístroje zabíraly většinu obývacího pokoje bytu Branišových.

Martin dlouhodobě poukazoval na zhoršování kvality ovzduší malých sídel. Upozorňoval též na změny kvality ovzduší v souvislosti s polistopadovým vývojem v naší republice, který sice přinesl významný pokles koncentrací oxidu siřičitého a hrubého aerosolu, ale naopak zvýšenou produkci oxidů dusíku a ultrajemného aerosolu. Právě studie vztahů mezi ná-

růstem počtu částic a ultrajemného aerosolu a jeho působením na zdraví obyvatel v městském prostředí představovala jednu z prvních ve světové literatuře a také jednu z jeho nejdůležitějších prací. Martin se dále významně podílel na studii zaměřené na sledování vzniku (nukleace) a zvyšování počtu aerosolových částic ve velkých vnitřních prostorách, přičemž tyto procesy probíhaly téměř identicky jako ve vnějším ovzduší. Výsledky studie prokazují, že vznik a růst částic aerosolu ve volném ovzduší mohou probíhat stejným mechanismem i v omezeném objemu vzduchu, tedy jako jev mikroprostředí a nikoli pouze regionu. To má závažné důsledky pro metodologii sledování aerosolových částic ve volném ovzduší. Např. při hodnocení kvality ovzduší nad rozsáhlými lesními celky mírného pásu je z tohoto důvodu nutné provádět podrobnější měření s ohledem na orografii terénu. Tak trochu proti stávajícímu trendu zahrnoval Martinův výzkum široké spektrum pohledů na daný problém od zevrubného „akademického“ pochopení podstaty věci přes technické a technologické aplikace až po medicínské a společenské souvislosti zkoumaného jevu.

Kromě toho, jaksi na okraj, byl úspěšným organizátorem akademického života. Zasloužil se o vznik Ústavu pro životní prostředí (ÚŽP) Přírodovědecké fakulty UK – nejstaršího pracoviště v České republice připravujícího odborníky v oblasti životního prostředí. Vybuodoval ho z původního oboru založeného v r. 1978 Jaroslavem Čihalíkem, a r. 1991 se stal jeho prvním ředitelem. Okamžitě navázal spolupráci s řadou zahraničních univerzit. V rámci evropského projektu Tempus pak na základě spolupráce navštěvovali v letech 1991–93 někteří pedagogové ÚŽP kurzy ochrany ovzduší pořádané katedrou kvality ovzduší Zemědělské univerzity ve Wageningen (Nizozemsko), a mohli se tak inspirovat při zavádění studijního plánu obdobného předmětu u nás. V rámci projektu proběhlo mezi Wageningem a Prahou mnoho krátkodobých i dlouhodobých stáží studentů. Na ÚŽP byly pro měření imisních koncentrací znečišťujících látek ve venkovním i vnitřním ovzduší po léta využívány v rámci diplomových prací difuzní dozimetrie (Willem's badges) vyvinuté a poskytnuté právě touto nizozemskou univerzitou. Tehdy se rovněž podařilo získat darem od britské energetické společnosti National Power přístroje pro chemickou analýzu, které se staly základem tehdejšího analytického zázemí ústavu. V dalších letech, s přispěním Japonské agentury pro mezinárodní spolupráci, byla založena laboratoř pro měření kvality ovzduší, jejíž vybavení postupně dosáhlo vynikajících parametrů. Povedlo se také vybudovat kvalitní laboratoř geografických informačních systémů.

Na Ústavu pro životní prostředí působil Martin Braniš prakticky po celou dobu jeho existence buď jako ředitel, nebo zástupce ředitele a formoval zásadním způsobem

1 Martin Braniš u posteru na konferenci American Association for Aerosol Research (Americké asociace pro výzkum aerosolu). Orlando, říjen 2011

nejen výzkumný směr tohoto pracoviště, ale především podobu a vizi výuky vlastního oboru. Zastával také další významné funkce, pracoval a přednášel na jiných univerzitách, domácích i zahraničních. Namátkou lze zmínit přednášky na Právnické fakultě a III. lékařské fakultě UK v Praze, ze zahraničních pak Slippery Rock University of Pennsylvania v USA nebo univerzitu v německém Essenu.

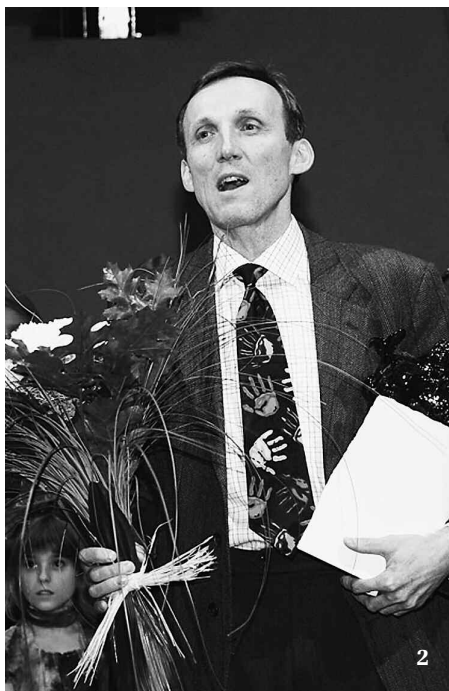
Martin byl členem významných mezinárodních vědeckých společností jako European Aerosol Assembly, Gesellschaft für Aerosol Forschung, International Society for Indoor Air Quality and Climate nebo American Association for Aerosol Research, a také vědeckým tajemníkem České aerosolové společnosti. Byl výborným organizátorem vědeckých setkání nejrozličnějšího druhu, mezi nimi vzpomeňme alespoň European Aerosol Conference, která se konala v Praze v r. 2013. Kromě toho zastával téměř nekonečnou řadu funkcí v nejrozličnějších grémiích, stal se dlouholetým členem vědecké rady Přírodovědecké fakulty UK, Centra pro otázky životního prostředí UK, Národního muzea či Fakulty životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze.

O pracovitosti a pílí svědčilo výmluvně i motto na šestičlenné obrazovce jeho počítače, které nabádalo Nelekluj a pracuj!

V neposlední řadě byl vynikajícím učitelem, mentorem a životním vzorem pro několik generací expertů i významnou postavou v ochraně životního prostředí u nás. Nadhled a pestré badatelské zkušenosti z něj dělaly skvělého diskutéra. Dokázal velmi dobře vyhmátnout podstatu věci, rozkřít slabá místa, přijatelným způsobem sdělit výhrady a navrhnout možná řešení k překonání nedostatků. Kromě odborných článků napsal několik knih, z nichž je potřeba zmínit alespoň Základy ekologie a ochrany životního prostředí. Učebnice pro střední školy (Informatorium, Praha 1997, 1999, 2004).

V r. 2008 byla Martinu Branišovi udělena tehdejšími ministrem Martinem Bursíkem Cena ministra životního prostředí – ocenění, kterého se dostává významným osobnostem z oblasti vědy, ochrany přírody a životního prostředí.

Vedle své odbornosti a práce pro fakultu rozvíjel Martin po celý život dvě velké lásky – sport a muziku. Obě záliby dokázal spojit a jeho interpretace písní bratří Ryvolů na sportovních táborech Univerzity Karlovy na Albeři patří dodnes k silným zážitkům pamětníků těchto akcí. Ve sportu se nejvíce věnoval volejbalu, který hrál závodně za extraligový tým Matematicko-fyzikální fakulty UK v letech 1971–84. V hudbě ho nejvíce přitahovala country. Byl talentovaným hráčem na kytaru, pětistrunné banjo a foukací harmoniku a výborně zpíval. Své pětistrunné banjo Marma si dokázal sám přizpůsobit tak, že se zvukově vyrovnalo nástrojům špičkových amerických výrobců, a patřil k průkopníkům hry na tento nástroj v Čechách. Byl členem novátorské kapely ve stylu moderní country Newyjou (dříve Wýjou) a s ní v r. 1976 získal prestižní ocenění v soutěži amatérských skupin Porta. I v době, kdy většinu jeho potenciálu odčerpávalo vedení Ústavu pro životní

2 Martin Braniš na slavnostním večeru v aule Českého vysokého učení technického v Betlémské kapli v Praze v r. 2008, kdy mu byla udělena Cena ministra životního prostředí. Foto z archivu Ministerstva životního prostředí

3 Na kopcích za San Diegem v Kalifornii, v březnu 2010. Snímky z archivu J. Hovorky, pokud není uvedeno jinak

4 Prof. Braniš dlouhodobě upozorňoval na znečištění ovzduší v malých sídlech, které může být v mnoha aspektech často horší než ve velkých městech, např. v Praze. Z archivu Ústavu pro životní prostředí PŘF UK v Praze

prostředí a pedagogická a vědecká práce, hrál volejbal rekreačně a rozvíjel svou muzikantskou dovednost. Ostatně rap, který složil pro své studenty a následně použil ve výuce předmětu Úvod do životního prostředí, si díky všudypřítomnosti mobilních telefonů a pohotovosti

studentů můžete i dnes stáhnout na internetu.

Pro mnohé byl jeho odchod ze života překvapením, vypadal jako náhlý úder z čistého nebe. Ve skutečnosti Martin dlouho a statečně bojoval s vážnou chorobou. S obdivuhodnou odvahou, pokorou a nenápadnou kapsičkou na břiše, v níž se skrývala infuze s chemoterapií, přednášel, zkoušel, bádá, šířil optimismus a pořádal fenomenální kytarová vystoupení pro studenty.

Tento strohý výčet zdaleka nemůže vystihnout jeho obraz, který si zachováváme v paměti. Morální podporu, kterou nikdy neváhal poskytnout lidem ve svém okolí, nadhled, usilovnou snahu o hledání podstaty věcí, suchý až trochu ironický a přitom laskavý smysl pro humor. Odchodem Martina Braniše jsme ztratili skvělého kamaráda, spolehlivého kolegu, nadšeného badatele, vynikajícího a inspirujícího učitele, noblesního člověka.

